

SIRKKU HELLSTEN

AMERIKKALAINEN KOMMUNITARISMI JA 'KOLMAS POLIITTINEN TIE'

Kommunitaristinen ajattelumalli, joka tarjoaa modernin individualistisen yhteiskunnan ongelmien ratkaisuksi yksilön oikeudet ja velvollisuudet tasapainottavaa, yhteisöllisiä arvoja korostavaa yhteiskuntaetiikkaa, on saanut keskeisen aseman sekä modernissa amerikkalaisessa poliittisessa filosofiansa että Yhdysvaltain päivänpolitiikassa.

Kommunitaristisen ajattelumallin suosion nousua Yhdysvalloissa osoittaa myös se, että kuluvan vuoden helmikuun lopulla Washingtonissa järjestetty, järjestyksessä toinen, kommunitaristien kansainvälinen huippukokous keräsi yli pari sataa eri alojen asiantuntijaa yhteiskunta- ja kasvatustieteilijöistä aina filosofiin ja politiikkoihin pohtimaan kommunitaristisen ajattelumallin mahdollisuuksia ja ongelmia. Huippukokouksen järjestäjänä toimi George Washingtonin yliopiston sosiologian professorin Amitai Etzionin johtama Kommunitaristisen toimintapolitiikan tutkimuksen instituutti (Institute for Communitarian Policy Studies) ja sieltä käsin operoiva Kommunitaristien Verkosto (the Communitarian Network).

'Huippukokous' osoitti, että kommunitaristit ovat onnistuneet esittämään vaihtoehdoisen yhteiskuntapoliittisen näkemyksen, joka vetoaa uutta poliittista suuntaa etsiviin vaikuttajiin yli ikä-, sukupuoli-, ammattirajojen tuoden yhteen samanmielisiä, modernin yhteiskunnan rappioon kyllästyneitä kansalaisia yli perinteisten puoluerajojen. Itse asiassa kommunitaristisen näkemyksen suosio näyttää pystyvän ylittävän jopa erilaisten yhteiskuntajärjestelmien väliset kulttuurirajat. Ehkä tärkein syy kommunitaristisen ajattelumallin laajaan menestykseen nykyaikana löytyy siitä, että sen esittämä 'kolmannen poliittisen tien' retoriikka tarjoaa jokaiselle jotakin sitoutumatta mihinkään jo olemassaolevaan poliittiseen puolueeseen tai yhteiskunnalliseen suuntaukseen.

Erityisesti kahden, lähes yhtä vahvan valtapuolueen hallitsemassa Amerikassa kommunitaristinen ajattelumalli on omaksuttu yhä laajemmin kaivatun 'kolmannen poliittisen tien' suunnannäyttäjäksi. Mielenkiintoista kommunitaristisen ajattelun nousussa erityisesti juuri Yhdysvalloissa on se, että kommunitaristit pyrkivät vaikuttamaan nimenomaan vallitsevan poliittisen kuvion taustalla. Kommunitaristisen aatteen kannattajat tyytyvät mieluummin neuvonantajan tai asiantuntijan asemaan eivätkä niinkään pyri itse näkyville poliittisille palleille. Kommunitarismin asianajat eivät myöskään ole halunneet perustaa uutta poliittista puoluetta, joka kilpailisi itsenäisestä paikastaan poliittisessa kuviossa.

Sen sijaan kommunitaristit pyrkivät pikemminkin saamaan ajatuksilleen kannattajia sekä republikaanisen että demokraattisen puolueen keskuudesta. Kommunitaristien esittämä yhteiskunnallis-eettinen ohjelmajulistus ja yleismaailmalliset 'ihmisvelvollisuudet' ovatkin onnistuneet saamaan vähitellen yhä enemmän kannattajia näiden molempien puolueiden edustajien keskuudesta. (ks. The Responsive Communitarian Platform, 1997.)

KOMMUNITARISMIN NUORALLATANSSI

Monikulttuurisessa markkinademokratiassa perhearvoja, yhteisöllistä etiikkaa ja lasten moraalista kasvatusta korostava eettis-poliittinen kommunitaristinen yhteiskunnallinen ohjelma vetoaa yhtäläillä sekä demokraattisen puolueen konservatiivisimpiin, vastuullisen liberalismiin peräänkuuluttaviin edustajiin että vapaamielisempiin republikaaneihin, joista esimerkkeinä 'myötätuntoista konservatismia' (engl. compassionate conservatism) kannattavat USA:n entisen presidentin George Bushin molemmat pojat eli George W. Bush Texasin osavaltion kuvernöörinä sekä Jeb Bush, Floridan kuvernöörinä.

DESKRIPTIIVINEN JA PRESKRIPTIIVINEN KOMMUNITARISMI

Amerikkalaiset kommunitaristit pyrkivät välttämään sitoutumista mihinkään jo olemassa olevaan poliittis-taloudelliseen ideologiaan. Sen sijaan kommunitaristisen aatteen kannattajat näyttävät ikään kuin tasapainottelevan olemassa olevien yhteiskunnallisten ideologioiden välillä ilman mitään selkeää, omaa normatiivista linjaa. Niinpä kommunitaristit eivät ole antaneet hyvin määriteltyä vastausta siihen, onko kommunitaristinen yhteiskuntaideali pohjimmiltaan lähempänä vasemmistolaista kuin oikeistolaista poliittista ajattelua. Myöskään suoraan ei ole kerrottu sitä, pyrkiikö kommunitarismi viime kädessä universalistisen moraalien luomiseen vai ajaako se sittenkin relativistista ja partikularistista eettistä ajattelumallia. Lisäksi, jopa kommunitaristien omassa keskuudessa on kiistaa edelleenkin siitä, onko kommunitaristien esittämä normatiivinen yhteiskuntamalli syvimmiltä juu-

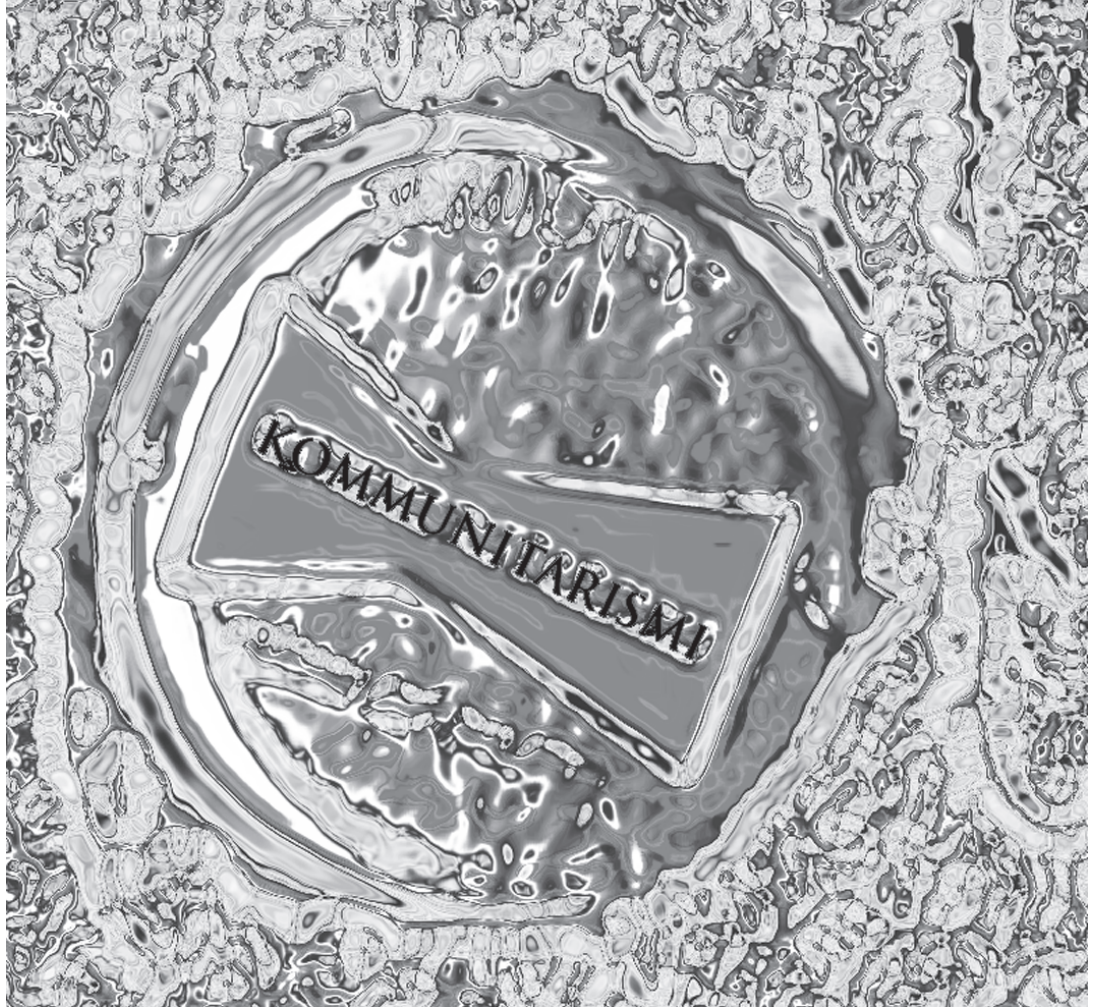
riltaan individualistinen vai kollektivistinen.

Kuitenkin yrittäessään samanaikaisesti vedota eri puolueiden edustajiin kommunitaristien esittämä poliittinen linjaus on saanut molempien puolueiden jyrkemman linjan edustajat epäilemään, että kommunitaristien esittämä poliittinen retoriikka luo uhan nykyiselle amerikkalaiselle, yksilön oikeuksia ja yhteiskunnan moniarvoisuutta korostavalle demokraattiselle järjestelmälle. Mielenkiintoista tässä epäilyksessä on se, että myös näiden eri puolueiden piiristä nousevat kriitikot tulkitsevat kukin kommunitaristisen ajattelun vaarat omista lähtökohdistaan päätyen näin lähes päinvastaisiin skeptisiin arveluihin kommunitaristisen ajattelun ongelmista: vapaamielisimmät demokraatit näkevät kommunitarismin perhearvoja ja yhteisöllistä etiikkaa sekä yksilön vastuuta korostavan moralisoinnin vain houkuttelevammassa paketissa esitettyä konservatismiin nousuna, joka haluaa korvata jo ennestään minimaalisen sosiaaliturvan yksilön omalla vastuulla itsestään ja läheisistään. Lisäksi liberaalit demokraatit pelkäävät yhteisöllisten arvojen korostamisen johtavan vähitellen yhteiskunnan pirstaloitumiseen ja moraalisten enemmistöjen tyrannian syntyyn. Konservatiivisimmat republikaanit puolestaan näkevät kommunitaristien korostamien yhteisten arvojen ja sosiaalisen vastuun ajatuksen esittävän kollektivistisen sosialismin ja kansalaiset passivoivan sosiaaliturvavaltion (pikemminkin kuin hyvinvointivaltion) uudessa retorisessa muodossa.

Ainakin osa kommunitarismiin liittyvästä ideologisesta ja määritelmällisestä hämmennyksestä on seurausta siitä, ettei kommunitaristisen ajattelun normatiivisesta suunnasta puhuttaessa useinkaan tehdä selvää eroa meta-kommunitarismin esittämien deskriptiivisten teesien ja yhteiskunnallisen kommunitarismin esittämien preskriptiivisten teesien välille. Tämän erottelun puute johtaa siihen, että toisaalta meta-kommunitarismin teoreettinen hypoteesi yhteisön arvojen vaikutuksesta yksilön moraaliseen identiteettiin ja toisaalta yhteiskunnallisen kommunitarismin normatiivinen ohjelma sekoitetaan usein keskenään. Kuitenkin mikäli kommunitarismin deskriptiiviset ja preskriptiiviset teesit irroitettaisiin toisistaan, saataisiin aikaan filosofisesti mielenkiintoinen asetelma, jossa meta-kommunitaristien deskriptiivinen yhteiskunta-teoreettinen kehys esittää sellaisen universalistisen väitteen yksilön ja yhteisön arvojen suhteesta, jonka vakavasti

ottaminen johtaa siihen, että yhteiskunnallisten kommunitaristien preskriptiivinen yhteiskuntaideaali relativoiduu ja redusoiduu kussakin yhteiskunnassa kulloinkin vaikuttavaan poliittiseen perinteeseen ja siihen liittyviin yhteisiin arvoihin.

Kommunitaristisen ajattelumallin jakaminen deskriptiiviseen meta-kommunitarismiin ja preskriptiiviseen yh-

teiskunnalliseen kommunitarismiin auttaa samalla ymmärtämään, miksi kommunitaristien ajattelu itsessään ilmenee nykyään eri puolilla maailmaa niin monissa erilaisissa muodoissa ja miksi sen korostamien yhteisten arvojen filosofinen perusteleminen lähtee liikkeelle hyvinkin erilaisista teoreettisista lähtökohdista erilaisissa poliittisissä perinteissä.

Erytyisesti Yhdysvalloissa kommunitarismin taustalla nähdään usein vaikuttamassa Aristoteleen yhteisön hyvää korostava poliittisen ajattelu sekä toisaalta myös Rousseau'n 'kansan yleistähtoa' painottava yhteiskuntafilosofia. Länsi-Euroopassa ja erityisesti Saksassa kommunitaristisen yhteiskuntafilosofian taustalla taas nähdään usein Hegelin esittämä 'kansanhengen' kultivoituminen. Jos taas siirrytään läntisestä, lähtökohdiltaan individualistisesta poliittisesta perinteestä idän ja etelän poliittisiin kulttuureihin kommunitarismi nähdään traditionalismin ja kollektivismiin uutena ilmentymänä.

Itse asiassa juuri se, että kommunitaristinen ajattelu perustaa argumenttinsa niin moniin erilaisiin filosofisiin lähteisiin ja ilmenee niin monissa muodoissa eri puolilla maailmaa todistaa oikeaksi sellaisten kommunitarismin teoreetikoiden kuin Alasdair MacIntyren, Michael Wal-

zerin, Michael Sandelin tai Charles Taylorin esittämän keskeisen deskriptiivisen kommunitarismien hypoteesin, jonka mukaan kaikki meidän omaksumamme arvot sekä moraalinen identiteettimme ovat aina tavalla tai toisella sidoksissa siihen yhteiskuntajärjestelmään ja kulttuuriin, jonka piiriin me olemme syntyneet ja jonka vaikutuksen alaisina kasvaneet.

Tämän hypoteesin vakavasti ottaminen tarkoittaa sitä, että yksilökeskeisessä ja liberalistisessa yhteiskunnassa syntynyt kommunitaristinen ajattelu on aina välttämättä normatiivisesti individualistisempaa kuin jo alunperin kollektivistisemmassa kulttuurissa syntynyt yhteisöllisen etiikan ajaminen. Niinpä amerikkalaisella ja vaikkapa afrikkalaisella kommunitarismilla ei, ironista kyllä, enää normatiivisesta näkökulmasta voi olla kovinkaan paljon yhteisiä poliittisia arvoja.

Itse asiassa selviä poliittisia painotuseroja löytyy jo länsimaisen kommunitarismien sisälläkin. Ehkä kaikkein keskeisin ero vaikkapa amerikkalaisen ja eurooppalaisen kommunitaristisen ajattelun välillä on siinä, että eurooppalaisessa ajattelussa aktiiviseksi yhteisölliseksi toimijaksi nousee kansallisvaltio siinä, missä amerikkalaiset kommunitaristit korostavat nimenomaan pienempien valtion sisäisten yhteisöiden kuten naapuriyhteisöjen, työpaikkayhteisöjen, vapaaehtoisjärjestöjen ja perheiden merkitystä moraalilaisina kasvattajina ja toimijoina

AMERIKKALAINEN 'LIBERAALI' KOMMUNITARISMI JA YKSILÖN MORAALI

Näin kommunitaristien normatiiviset ohjelmajulistukset nekin näin heijastavat sen kulttuurin arvoja, jonka puitteissa ne ovat saaneet alkunsa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi Yhdysvalloissa syntynyt kommunitarismi on välttämättä arvoiltaan pikemminkin individualistista kuin kollektivistista. Monet amerikkalaisen kommunitarismien keskeisiä normatiivisia näkemyksiä kannattavat filosofit ja sosiologit puhuvatkin usein liberaalista kommunitarismista tehdäkseen eron läntisen kommunitarismien ja muiden selvästi kollektivistisempien yhteisöllisen etiikan merkitystä korostavien ajattelumallien välille. Niinpä se kansalaisyhteiskuntaa korostava 'kolmas tie', jota amerikkalainen kommunitaristinen yhteiskunnallinen liike tarjoaa republikanismin ja liberalismin välille, asettuu perinteisellä poliittisella kartalla selvästi enemmän oikealle kuin vaikkapa sen eurooppalaisen sisarliike, joka puolestaan etsii uutta poliittista suuntaa hyvinvointivaltion sosiaaliliberalismin ja markkina-libertarismien välille. Amerikkalainen kommunitarismi ei näin todellakaan näe kollektivismia tai paluuta sosialismiin vaihtoehtona kovalle markkinataloudelle vaan perää pikemminkin yksilön vastuun perään markkina-areenalla.

Amerikkalaisissa kommunitarismissa korostetaan velvollisuuksia ja eettistä kasvatusta nimenomaan yksilön oikeuksien toteutumisen edellytyksenä sekä yksilön autonomisen moraalisen identiteetin kehittymisen ehtona eikä niinkään tietyn poliittisen järjestelmän sisällä vaikuttavien pienyhteisöiden alkuperäisten kulttuurien ja perinteisten arvojen säilyttämisen turvaajana. Toisin sanoen amerikkalaisen kommunitarismien mukaan, minkä tahansa yhteisön arvot eivät ole yhtä hyviä kuin minkä tahansa toisen yhteisön. Kannatettavia arvoja ovat nimenomaan liberalismin keskeiset arvot eli tasa-arvo, autonomia ja ihmisoi-keudet.

Liberalistisen yhteiskunnan sisällä syntyneitä yhteisöjä tai edes sen ulkopuolella kukoistavia yhteiskuntia, jotka

pyrkivät tukahduttamaan näitä arvoja, ei pidä kannustaa niiden omien kollektivististen perinteisten arvojen säilyttämiseen. Niinpä amerikkalaiset kommunitaristit ovatkin esimerkiksi valmiita vaatimaan lisää ihmisoi-keuksia kommunistisessa Kiinassa ja ylipäätään kieltämään sellaiset perinteet (kuten vaikkapa naisten ympärileikkauksen), jotka selvästi alistavat tiettyjä ihmisryhmiä.

Alunperin kollektivistisessä tai hyvin konservatiivisessa kulttuurissa syntynyt kommunitaristinen ajattelu taas saattaa päätyä aivan vastakkaisen normatiivisen poliittisen ohjelman ajamiseen. Yhteisökeskeisessä kulttuurissa ajatus yhteisön vaikutuksesta yksilön kehitykseen tulkitaan mieluummin ohjeena yhteisön hyvän ensisijaisuuden oikeuttamiselle, vanhoillisessa poliittisessa järjestelmässä se taas nähdään nimenomaan perinteiden ylläpitämisen takaajana.

LOPUKSI

Amerikkalaiset kommunitaristit korostavat yhteisiä arvoja nimenomaan yksilön vapauden palauttamisen ja yksittäisten kansalaisten moraalisen kasvun nimissä. Näin ne tulkinat, joiden mukaan amerikkalainen kommunitarismi on yksilön moraalisen autonomian kadottavaa kollektivismia ovat ilmeisen virheellisiä. Päinvastoin amerikkalaisissa kommunitarismissa korostetaan yksilöiden moraalisen kehityksen edistämistä, kriittistä ja aktiivista kansalaisuutta ja ylipäätään yksilön vastuuta, sillä kommunitaristien keskeisin huoli nyky-yhteiskunnassa on yksilön moraalisen arvioimmin tukahtuminen kulttuurissa, jossa yksilön oikeudet eivät enää perustu vastavuoroisiin velvollisuuksiin.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö muualla syntynyt kommunitaristinen ajattelu voisi ajaa hyvinkin erilaista normatiivista yhteiskuntamallia. Päinvastoin: amerikkalaisen kommunitarismien normatiivinen pyrkimys individualismin universalisointiin näyttää todistavan sen, että viime kädessä kommunitarismi ajautuu aina relativistisiin normatiivisiin johtopäätöksiin. Jos me todella olemme niin sitoutuneita ympäröivän yhteiskuntamme arvoihin kuin meta-kommunitarismien deskriptiivinen teesi väittää, myös normatiivisen kommunitarismien esittämien arvojen täytyy olla pohjimmiltaan aina tavalla tai toisella sidoksissa sen yhteiskunnan arvoihin, jonka piirissä ne ovat alunperin syntyneet.

KIRJALLISUUTTA:

- Avineri, Shlomo & de-Shalit, Avner (1992), *Communitarianism and Individualism*, Oxford, Oxford University Press.
- Etzioni, Amitai (1997), *Cross-Cultural Judgements: The Next Steps*, *Journal of Social Philosophy*, Vol. XXVIII, No.3, Winter 1997: 5-15.
- Etzioni, Amitai (1996), *The New Golden Rule*, New York, Basic Books, Harper Collins.
- Etzioni, Amitai (1993), *The Spirit of Community*, New York, Crown.
- MacIntyre, Alasdair (1984), *After Virtue*, 2nd edition. Indiana, London, Duckworth.
- MacIntyre, Alasdair (1988), *Whose Justice? Which Rationality?* London, Duckworth, London.
- Sandel, Michael (1982), *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Sandel, Michael (1996), *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*, Cambridge, Harvard University Press.
- Taylor, Charles (1989), *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Taylor, Charles (1979), *Hegel and Modern Society*, Cambridge University Press, Cambridge.
- The Responsive Communitarian Platform* (1997). The Communitarian Network, Washington, D.C.
- Walzer, Michael (1983), *Spheres of Justice*, New York, Basic Books.
- Walzer, Michael (1987), *Interpretation and Social Criticism*, Cambridge, Harvard University Press.